

УДК 378.02:37

Тарас Васильович БУНЄЄВ,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри тактики прикордонної служби факультету охорони та захисту державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ МІЖ ВИКЛАДАЧЕМ І КУРСАНТОМ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТАКТИКИ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ

У статті проаналізовано погляди педагогів щодо сутності та змісту педагогічного спілкування між суб'єктом та об'єктом навчання. Розглянуто також основні стилі педагогічного спілкування викладача. Автором розкрито основні особливості педагогічного спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення тактики прикордонної служби.

Ключові слова: *викладач, курсанти, педагогічне спілкування, тактика прикордонної служби.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес навчання передбачає педагогічне спілкування між суб'єктом та об'єктом навчання. Суб'єкт організовує педагогічне спілкування, а об'єкт сприймає, залучається до нього. Для того щоб об'єкт став активним співучасником педагогічного процесу, необхідно забезпечити суб'єкт – суб'єктний характер педагогічних стосунків, який полягає у рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній спрямованості, активності суб'єкта та об'єкта, взаємопроникненні їх у світ почуттів і переживань, готовності до прийняття аргументів співрозмовника, взаємодії з ним.

У педагогічній науці ведуться постійні дискусії з питань педагогічного спілкування між суб'єктом та об'єктом у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах. Особливого значення сьогодні набувають особливості педагогічного спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення військово-спеціальних дисциплін.

Результати аналізу останніх досліджень показують, що питання педагогічного спілкування між суб'єктом та об'єктом навчання розглядали Н. Берестецька [1], В. Кремень [2], О. Гнидюк [3], Е. Коротаєва [4], С. Смирнова [5], М. Сметанський [6], В. Ягупов [7]. Але не в повному обсязі досліджено особливості педагогічного спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення тактики прикордонної служби.

Метою статті є дослідити особливості педагогічного спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення тактики прикордонної служби.

Виклад основного матеріалу дослідження. У навчальному посібнику “Педагогічна психологія” подано таке визначення педагогічного спілкування – це система соціально-психологічної взаємодії між суб'єктом та об'єктом, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для обопільної діяльності. Для цього суб'єкта потрібно вміти: оперативно і правильно орієнтуватися в постійно змінюваних умовах спілкування, знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б його індивідуальності, обставинам спілкування та індивідуальним особливостям об'єкта навчання, постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні [8].

У підручнику “Психологія професійної діяльності офіцера” визначено, що педагогічне спілкування є комунікативною взаємодією між суб'єктом та об'єктом навчання, спрямованою на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності, стосунків. Воно забезпечує передання від суб'єкта до об'єкта людської культури, допомагає у засвоєнні знань, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій під час обміну думками [9].

Результати аналізу педагогічної літератури свідчать, що більшість науковців визначають педагогічне спілкування як явище полі-

функціональне, яке забезпечує обмін інформацією, співпереживання, пізнання особистості, самоутвердження, продуктивну організацію взаємодії. Обмін інформацією і ставленням співбесідників один до одного характеризує комунікативний аспект спілкування, пізнання особистості й самоутвердження – перцептивний, а організація взаємодії – інтерактивний.

Правильно організоване педагогічне спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення тактики прикордонної служби допомагає викладачу організувати взаємодію на занятті і поза ним як цілісний процес. Не обмежуючись лише інформаційною функцією, воно створює умови для обміну ставленнями, переживаннями, допомагає самоутвердженню в колективі, забезпечує співробітництво і співтворчість.

Спілкування викладача та курсанта під час вивчення тактики прикордонної служби є специфічним, адже за статусом вони виступають з різних позицій: викладач організовує взаємодію, курсант сприймає її і включається в неї.

Для того щоб побудувати ефективне педагогічне спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення тактики прикордонної служби, викладачу необхідно володіти певними педагогічними навичками, добре знати навчальний матеріал, а також чітко і грамотно вміти його пояснити курсантам. Крім цього, особливе значення для організації педагогічного спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення тактики прикордонної служби має наявність практичних навичок у викладача та вміння навчити курсантів практичних дій. Іншими словами, викладач повинен мати певний рівень педагогічної майстерності. Однією із важливих складових педагогічної майстерності є стиль педагогічного спілкування, що сформований у викладача у ході занять з тактики прикордонної служби.

Стиль педагогічного спілкування – це система способів і прийомів, які використовує викладач під час взаємодії [7]. Стиль педагогічного спілкування залежить від особистісних якостей викладача і комунікативної ситуації. До особистісних якостей належать ставлення викладача до курсантів (активно-позитивне, пасивно-позитивне, си-

туативно-негативне, стійке негативне) та володіння організаторською технікою.

За активно-позитивного ставлення викладач виявляє ділову реакцію на діяльність курсантів, допомагає їм, відчуває потребу в неформальному спілкуванні. Вимогливість, поєднана із зацікавленістю у курсантах, викликає взаємодовіру, розкутість, комунікабельність. Пасивно позитивне ставлення фокусує увагу викладача на вимогливості та суто ділових стосунках. Таке спілкування характеризується сухим, офіційним тоном, браком емоційності, що збіднює спілкування і гальмує творчий розвиток курсантів. Негативне ставлення, що залежить від перепаду настрою викладача, породжує в курсантів недовіру, замкненість, нерідко лицемірство, брутальність тощо. Викликаючи негативне ставлення до себе, такий викладач працює і проти предмета, який викладає.

Ставлення до курсантів детермінує організаторську діяльність викладача, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, демократичним і ліберальним.

Авторитарному стилю властивий диктат, який перетворює одного з учасників комунікативної взаємодії на пасивного виконавця, пригнічуючи його самостійність та ініціативу.

Демократичний стиль ґрунтується на глибокій повазі, довірі й орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу.

За ліберального стилю у викладача немає стійкої педагогічної позиції.

Результати проведеного аналізу дозволяють визначити особливості педагогічного спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення тактики прикордонної служби:

орієнтація свого педагогічного мовлення на конкретного курсанта, а не на абстрактну групу;

використання різних видів спілкування;

спілкування з курсантами на взаємних інтересах, при цьому не потрібно організовувати спілкування “по вертикалі”, зверху вниз;

постійно необхідно враховувати психологічний стан окремих курсантів і колективу загалом;

- дивіться на себе збоку, постійно аналізуйте свої вчинки й дії;
- уміння слухати курсантів, зважати на їх думку;
- намагатися зрозуміти настрій курсантів і на цій основі моделювати спілкування з ними;
- будуйте спілкування таким чином, щоб не допустити конфлікту;
- не принижуйте людську гідність;
- спілкування має бути систематичним. Не залишайте поза увагою “незручних” для вас курсантів;
- будьте ініціативним у спілкуванні;
- у процесі спілкування враховуйте стать курсантів;
- унікайте штампів, постійно шукайте нові форми, засоби, методи і прийоми;
- у процесі спілкування уникайте абстрактної критики, оскільки це породжує опір;
- постійно усміхайтесь: це викликає позитивні емоції, спонукає до продуктивного спілкування;
- у процесі вашого спілкування частіше висловлюйте схвалення, захоочення;
- відкрито виявляйте в курсантському колективі своє ставлення до курсантів;
- постійно розвивайте свою комунікативну пам’ять, запам’ятовуючи педагогічні ситуації, їх перебіг;
- у процесі спілкування в центрі уваги має бути особистість курсанта, його гідність;
- систематично аналізуйте процес спілкування;
- технологія й тактика спілкування мають бути скеровані на усунення психологічних бар’єрів між викладачем і курсантом;
- враховуйте в процесі спілкування індивідуальні особливості, темперамент, характери курсантів;
- у процесі спілкування не зловживайте своїми перевагами як керівника;
- постійно удосконалюйте інструмент спілкування – власне мовлення.

Висновок. Отже, педагогічне спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення тактики прикордонної служби передбачає високу культуру викладача, яка свідчить про вміння викладача реалізувати свої можливості у спілкуванні з курсантами, здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання.

Перспективи подальшого дослідження полягають у розробці методичних рекомендацій викладачам щодо організації педагогічного спілкування між викладачем і курсантом під час вивчення військово-спеціальних дисциплін.

Список використаної літератури

1. Берестецька Н. В. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійного спілкування у процесі навчання гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Берестецька Наталія Володимирівна. – Хмельницький, 2008. – 244 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Освіта, 2004. – 384 с.
3. Гнидюк О. Я. Особливості педагогічного спілкування викладача з курсантами ВВНЗ / О. Я. Гнидюк // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : VII Всеукраїнська науково-практична конференція [Серія: Психолого-педагогічні науки], (м. Хмельницький, 21 листопада 2014 р.) / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. – С. 174.
4. Коротаева Е. В. Директор-учитель-ученик : пути взаимодействия / Е. В. Коротаева. – М. : Сентябрь, 2000. – 144 с.
5. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии / под ред. С. А. Смирнова. – М. : Академия, 2006. – 512 с.
6. Сметанський М. І. Формування особистості майбутнього вчителя / М. І. Сметанський. – Вінниця : Поділля, 1993. – 294 с.
7. Ягупов В. В. Військова психологія : підручник / В. В. Ягупов. – К. : Тандем, 2004. – 656 с.
8. Педагогічна психологія : навчальний посібник. – Дрогобич : Видавнича фірма "Відродження", 1998. – 142 с.

9. Психологія професійної діяльності офіцера : підручник. – Хмельницький : Видавництво Академії ПВУ, 1999. – 488 с.

Рецензент – кандидат наук з державного управління Сіцінський В. С.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2015.

Бунеев Т. В. Особенности педагогического общения между преподавателем и курсантом во время изучения тактики пограничной службы

В статье проанализированы взгляды педагогов относительно сущности и содержания педагогического общения между субъектом и объектом обучения. Рассмотрены также основные стили педагогического общения преподавателя. Автором раскрыты основные особенности педагогического общения между преподавателем и курсантом во время изучения тактики пограничной службы.

Ключевые слова: преподаватель, курсанты, педагогическое общение, тактика пограничной службы.

Buneev T. V. Peculiarities of instructor-cadet pedagogical communication while studying the Border Service tactics

The article provides the analysis of the instructors' views regarding the nature and content of pedagogical communication between the subject and the object of study. The basic styles of the instructor communication have been considered. The author reveals the main peculiarities of instructor-cadet pedagogical communication while studying the Border Service tactics: focus of your teaching discourse to a particular cadet, rather than an abstract group; use of different types of communication; communication with cadets upon mutual interests, but do not organize communication "vertically", from top to bottom; constant need to consider the psychological state of the individual cadets and academic group in general; take a detached view, constantly analyze your actions and undertaking; be able to listen to the cadets, take into account their points of view; try to understand the cadets' mood and model communication with them thereupon; build communication so as to avoid conflict; do not degrade people;

communication should be regular. Do not ignore “inconvenient” cadets; be proactive in communication; consider the cadets’ gender in the process of communication; avoid clichés, always look for new forms, tools, methods and techniques; in the process of communication, avoid abstract criticism as it generates resistance; keep smiling: it evokes positive emotions, leads to productive communication; express approval, encouragement in the process of your communication on a more frequent basis; publicly reveal your attitude towards cadets in the academic group; constantly develop your communicative memory, memorizing educational situations and their intercourse; cadet’s personality, his/her dignity shall be in the focus of communication; systematically analyze the communication process; technology and tactics of communication shall be directed to eliminating of the psychological barriers between the instructor and the cadet; take into account in the process of communicating individual characteristics, temperament, and characters of the cadets; do not abuse your advantages as a leader in the process of communication; constantly improve the communication tool – personal speech.

Keywords: *instructor, cadets, pedagogical communication, Border Service tactics.*